

Wat hapert er toch aan Hilversums historie?

P.W. DE LANGE

In de *Wegwijzer voor Hilversum van A tot Z* voor 1983/1984, het jaarlijks verschijnende vademecum, lezen wij in de algemene inleiding dat: 'het historisch onderzoek naar de geschiedenis van Hilversum pas in het beginstadium verkeert', waarna enkele opmerkingen volgen die doen blijken, dat de steller van deze uitspraak niet al te best op de hoogte is van wat er dan wél bekend is. Maar dat daargelaten moet toegegeven worden, dat de huidige kennis van de plaatselijke historie nog veel te wensen overlaat. Hierin vind ik aanleiding om eens na te gaan wat die lacunes dan wel zijn, en wat er eventueel aan gedaan zou kunnen worden.

'Maar er is hier toch geen historie?'

Nog niet zo heel lang geleden werd mij dat van bestuurlijke zijde tegengeworpen, toen ik aandacht vroeg voor een of ander onderwerp op dit gebied. Destijds gold deze mening in ambtelijke kringen nog als hoogste wijsheid. Dat moge buitenstaanders onbegrijpelijk voorkomen, verklaarbaar was het intussen wel; zij het dat dit misverstand wel een heel lang leven heeft gehad. Omstreeks de eeuwwisseling heeft Hilversum namelijk enige decennia lang een naar Nederlandse begrippen ongekend – zo te zeggen Amerikaans – snelle groei beleefd. Vrijwel iedereen moet zo sterk onder de indruk geweest zijn van het belang van al dat nieuwe, dat vrijwel dagelijks tot stand gebracht werd, dat de betekenis van alles, wat er vroeger gebeurd kon zijn, daarbij geheel in het niet zonk. Toen wat later dat tempo van de groei weer minder was geworden, was bedoelde opvatting traditie geworden. Een tweede omstandigheid kan hiertoe mede aanleiding gegeven hebben. In de vorige eeuw is door publicaties van dokter Van Hengel en anderen, een fel licht geworpen op de erbarmelijke werk- en levensomstandigheden van de plaatselijke textielarbeiders. Die waren in die tijd in textielsteden, zoals Leiden, volstrekt niet ongewoon,

De heer De Lange (links) en een andere grondlegger van onze Historische Kring; de heer Renou. Ledenavond maart 1987. (foto: Kees van Aggelen)

maar omdat er geen gegevens bekend waren over de algemene sociaal-economische toestanden hier ter plaatse, heeft het nageslacht de neiging gehad om de Hilversumse situatie als geheel naar dit éne facet te beoordelen. Een zekere schaamte voor dat historiebeeld kan mede bedoeld misverstand in de hand gewerkt hebben.

De beperktheid van plaatselijke archieven

Bij de grote brand van 1766 is niet alleen – op enkele geredde stukken na – het gehele gemeentearchief verloren gegaan, maar ook dat van de toenmalige gereformeerde (nu hervormde) kerkelijke gemeente. Het archief van de katholieke kerkelijke gemeente van vóór het schisma van circa 1700, is terecht gekomen in dat van de oud-katholieken, dat bewaard gebleven is. Voor later begint het eerst met 1784. Bovendien bevinden

De heer De Lange legt twee jongere leden – Kees van Aggelen en Jan Lamme – uit wat er schort aan Hilversums historie. Ledenavond maart 1987. (coll. Kees van Aggelen)

vele belangrijke stukken, zoals de doop-, trouw- en begraafboeken van voor 1811, en de notariële en oud-rechterlijke archieven zich te Haarlem in het Rijksarchief voor Noord-Holland, omdat het gemeente-archief deskundige leiding miste. Daarin komt hopelijk binnenkort verandering. Elders zijn gelukkig echter wel veel, en belangrijke, stukken te vinden. Zo in het Algemeen Rijksarchief in Den Haag, in de Rijksarchieven voor de provincies Noord-Holland en Utrecht, in de gemeente-archieven van Amsterdam en Utrecht en – voor landkaarten en plattegronden – in de Universiteitsbibliotheken van Leiden (collectie Bodel-Nijenhuis) en Amsterdam. Uiteraard zijn hiermede alleen de belangrijkste genoemd.

Hilversum was veel eerder zelfstandig dan algemeen aangenomen wordt

Na deze algemene opmerkingen één concreet geval. Sinds jaar en dag wordt de ‘verjaardag’ van Hilversum gevierd op 4 maart. Op die dag in 1424 heeft hertog Jan van Beieren volgens de gangbare opvatting de plaats burgerlijk zelfstandig gemaakt, door ze af te splitsen van Larenkarspel. Naar het mij voorkomt was Hilversum al eerder zelfstandig, namelijk sinds het laatst van

1305. Het was de hoofdplaats van een schoutambt, dat mede Laren en Blaricum omvatte en vrijwel overeenkwam met de oudere kerkelijke eenheid, Larenkarspel, en daarom wel met die naam werd aangeduid. Uit de bewaard gebleven rekening van de baljuw van Amsteland en Gooiland, Bernd van den Dorenweerde, die destijds voor de Utrechtse bisschop deze streken beheerde, blijkt, dat hij op dinsdag na St. Maartensdag 1305 (dit is 16 november) ‘knechten’ naar Muiderberg en Hilversum heeft gezonden om de ‘schepenen en goede lude’ aldaar te raadplegen, wie hij ‘daer’ als schout zou benoemen. Enklaar heeft dat ‘daer’ indertijd opgevat als: in het Gooi. En dat was niet onbegrijpelijk, want zowel vroeger als later zijn er Gooise schouten geweest. Maar hij heeft een andere passage uit deze rekening over het hoofd gezien, namelijk die van zaterdag na Bartholomeusdag 1307 (dit is 26 augustus), waarop Bernd boden naar onder meer Muiderberg en Hilversum stuurde om de schouten op te roepen voor een bespreking te Vreeland. Er waren dus ook in 1305 wel degelijk plaatselijke schouten bedoeld. Meer bijzonderheden over de bestuurlijke indeling van toen, zijn te vinden in een artikel van E. Blauw in het *Tijdschrift voor Geschiedenis* 67, van 1954.

Hoe moet dat nu met die ‘verjaardag’? Want een precieze andere datum is niet bekend. Het staat overigens niet aan mij om hierin te beslissen. Handhaven van de oude datum uit respect voor de traditie lijkt mij aanvaardbaar.

Er was dus al in 1305 hier een schout. Kunnen wij nog iets meer over deze man te weten komen? Mij dunkt van wel. Uit Bernds rekening valt op te maken, dat hij hier eens heeft overnacht. Van geen van de andere dorpen is zo iets vermeld. Dan moet hier toch zeker passende accommodatie aanwezig geweest zijn. Dit deed mij denken aan een acte uit 1369, waarbij Hendrik van Snellenberg, een Utrechts edelman, beleend is met een ‘toren en huisinge’, d.w.z. een woontoren in het Gooi. Dit gebouw werd in 1385 opnieuw beleend, namelijk aan zijn dochter Peinse, en blijkt dan te Hilversum gestaan te hebben. Zou het nu niet aannemelijk zijn dat deze woontoren er ook al in 1305 gestaan heeft en dat de bewoner, een voorvader van Hendrik, als belangrijkste inwoner van Hilversum, tot schout benoemd is?